

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет музичного мистецтва
Кафедра оркестрових інструментів

**РОЗВИТОК ІНТОНУВАННЯ НА
СТРУННО-СМИЧКОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ**

Методичні матеріали до курсу
«СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ» (струнно-смичкові)
для здобувачів спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
ОП «Оркестрові струнні інструменти»

Харків, 2023

УДК 780.61:781.62](072)

Р 64

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 10 від 20.04.2023 р.)

Рецензенти:

Коновалова І. Ю., доктор мистецтвознавства, доцент, зав.
кафедри теорії та історії музики ХДАК

Гайденко І. А., кандидат мистецтвознавства, доцент, зав.
кафедри оркестрових інструментів ХДАК

Укладач:

С. Ю. Романенко, старший викладач

Розвиток інтонування на струнно-смічкових інструментах : метод. матеріали до курсу «Спец. Р 64 інструмент» (стр.-см.) для здобувачів спец. 025 «Музичне мистецтво» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т музичного мистецтва, Каф. оркестрових інструментів ; [уклад. С. Ю. Романенко]. — Х.: ХДАК, 2023. — 10 с.

УДК780.61:781.62](072)

© Харківська державна академія культури, 2023 р.

© Романенко С. Ю., 2023 р.

В широкому сенсі інтонування є головним засобом розкриття художнього змісту музичного твору. Під поняттям «інтонація» треба розуміти «сутність музичних явищ».

Вивчення інтонування на струнних інструментах тісно пов'язане із пошуками нових закономірностей в галузі музичної акустики, теорії музики та особливостей слухового сприйняття звуковисотностей.

Одним з найважливіших компонентів виконання на струнно-смичкових інструментах, поряд з красою звучання, чіткістю смичково-штрихової техніки, гнучкістю фразування та динаміки, є правильне відтворення висоти звуків, тобто точне звуковисотне інтонування.

Ніхто не має жодних сумнівів в тому, наскільки важливою є інтонаційна точність виконання. Однак під час дослідження звуковисотності в її різних проявах вчені-теоретики та практики, користуючись різними методами, іноді приходять до протилежних, на перший погляд, наслідків.

М. Гарбузов внаслідок багаторічних досліджень зробив висновок, що слух людини не точковий, а зонний. Отже, й інтонування, тобто відтворення висоти звуків, також має бути зонне. П. Барановський та Є. Юцевич в своїй праці пишуть: «Слід відзначити хибність концепції професора, який характеризує природу музичного слуху як дванадцятизону». Цікаво, що, незважаючи на явну протилежність концепцій розуміння звуковисотності, обидві сторони досить широко на рівних правах в позитивному сенсі цитуються в методичній літературі.

Процес музичного інтонування складається із таких основних етапів: передчуття внутрішнім слухом, відтворення, контроль зовнішнім слухом (начебто збоку), корекція технічним

апаратом. Цей процес діалектично єдиний. Всі його ланки взаємопов'язані та взаємозалежні.

Отже, першою ланкою в процесі відтворення звука будь-яким способом є передчуття. Цілком очевидно, що в розвитку передчуття велику роль, особливо для виконавців на інструментах з нефіксованим або напівфіксованим звукорядом, відіграють знання різних музичних строїв.

Із математичних строїв відомі чистий та піфагорів. Але жоден з них не дає змоги точно інтонувати на струнно-смичкових інструментах. Класичним прикладом неточності, скажімо, піфагорового строю вважається виконання акордів на струнних інструментах, де чисто збудована октава утворює з відкритою струною нечисту сексту або нечисту приму. Здавалося б, вихід - в температурації, тобто деякому коригуванні звужених і розширених інтервалів.

Найзручнішою виявилася дванадцятиступенева рівномірна температурація. В ній всі півтони рівні та взаємозамінні. Рівномірна дванадцятиступенева температурація дозволила зробити в музичному мистецтві величезний стрибок вперед, однак згодом з'ясували, що вона придатна лише для теорії музики та для інструментів із абсолютно фіксованим звукорядом. Подальший розвиток виконавства показав, що новий зміст не вміщується в старі форми. І навіть піаністи в своїй практиці намагаються знайти інтонаційні барви поза межами рівномірної температурації.

Поняття чистого інтонування - питання дуже заплутане та суперечливе. Справжній музикант мислить завжди чистими інтервалами. Причина в тому, що музичне уявлення людини не може обмежитися дванадцятиступеневим звукорядом. Навіть людина із поганим слухом здатна розрізнити всередині однієї октави кілька сотень звуків. Тут важливе те, що і

дванадцятиступенева температура не розв'язала до кінця всіх суперечливих питань інтонування.

Огляд наукових праць з питань інтонування свідчить про те, що як ступінь розвитку теорії музики, що зумовлює перший етап інтонування - передчуття відтвореного, так і стан інструментарію із фіксованим строем не задовольняють виконавців, які прагнуть в своїй практиці максимально наблизитися до природної першооснови - співочої транспозиційності .

При цьому навіть найтонші методи дослідження відтворення висоти звуків, особливо у виконанні великих музикантів, лише із більшою або меншою точністю фіксують в кожному окремому випадку індивідуальність інтонування. І це цілком погоджується із загальним положенням про те, що вищий ступінь художності у виконанні полягає в неповторності, самобутності манери митця, в даному випадку - в інтонуванні звуковисотностей.

Звичайно, існують і загальні закономірності інтонування. Їх пошук, прагнення полегшити їх засвоєння, розширити сферу застосування та тим самим сприяти новому розквіту музичного виконавства є основою всіх відомих пропозицій щодо перетворення музичної теорії та практики.

Але реформа - переворот в будь-якому укладі життя - може бути здійснена лише тоді, коли новий зміст вступить в корінну суперечність з старою формою. Поки що немає очевидного доказу того, що дванадцятиступенева рівномірна температура докорінно суперечить природі людського слуху та виконавства. До деякої міри, звичайно, вона стримує розвиток барвистості інтонування, але треба ще точно встановити, в яких межах і для якого кола людей компроміс між вільним інтонуванням і дванадцятиступеневою температурою,

зафіксований в строї сучасних клавішно-клапанних інструментів, є «фальшивою» музикою.

З аналізу висловлювань дослідників і музикантів-практиків про інтонування можна зробити також висновок про те, що індивідуальним є не тільки відтворення й, отже, передчуття, а й слухання виконуваного. Тоді питання про точність виконання в найвищому його розумінні набуває зовсім іншого забарвлення.

Таким чином, в комплексі «передчуття - відтворення - реальне слухання - корекція» перший етап відіграє величезну роль. В більшості досліджень з питань інтонування на струнно-смичкових інструментах основна увага приділяється саме цьому етапові.

Третій етап інтонування - слуховий контроль - є безпосереднім продовженням передчуття. Реєструючи та коригуючи нову дію - відтворення звуковисотності технічним апаратом виконавця, слуховий контроль виступає в ролі критерію практики в здійсненні задумів.

Відомо, що гострота слуху, як і зору, у кожної людини індивідуальні. Але якщо здатність розрізняти ступінь гучності звука, тобто його кількісні характеристики, визначається порівняно просто, та здатність до розрізнення звуковисотностей та доказ тієї або іншої міри її гостроти потребують певних методів дослідження. Незважаючи на детальне вивчення цієї особливості людського слуху багатьма дослідниками, єдиної думки серед вчених з цього питання поки що нема.

В. Стеценко стверджує, що «навіть висококваліфіковані музиканти не помічають змін у висоті звука, якщо ці зміни не перевищують $3/8$ тону в один та в інший бік». Доречно згадати, що багато хто з любителів музики чують різницю звуків лише у півтону, а непідготовлений слух розрізняє в кращому випадку

цілий тон. Насправді поганий слух розрізняє в одній октаві приблизно 6-12 звуків. Для професіонального музичного слуху є можливість почути там же 24-30 звуків. І лише чудовий направлено-тренований слух має можливість розрізнати в одній октаві справді «кілька сотень звуків» від 600 до 1200.

Мабуть, є люди з унікальним слухом, які відчувають схизму. Однак таких людей дуже мало, тому останній висновок можна віднести до чисто теоретичних. І все ж таки, якщо чутливість слуху, скажімо, вибраних великих скрипалів наближається до такої межі, то теоретично можна було б припустити, що один з виконавців міг би пред'явити іншим претензію в тому, що вони записали певний твір інтонаційно нечисто, оскільки варіанти їх записів не відповідають його індивідуальному слуханню цього твору та навпаки.

Пояснення того, чому є дуже велике розходження у визначенні різними дослідниками порога слухової чутливості професіональних музикантів, треба, мабуть, шукати в різниці методів дослідження гостроти слуху, а також в особливостях слухового сприйняття інтонування під час музичного виконання.

Гострота слуху, як і діяльність будь-якого з рецепторів, може бути неоднакова протягом доби. Вона може загострюватися в години підйому біологічної активності організму, індивідуальні для кожної людини, та відчутно спадає разом з пониженням емоційного напруження. Гострота слухового сприйняття залежить і від умов перевірки: у звичайній обстановці вона вища, а інші обставини, а також хвилювання, неспокій можуть негативно вплинути на гостроту слухання. По-різному проявляється гострота слухання залежно від тембрального забарвлення звука; від різного зіставлення звуків у мелодії, яка рухається; в незмінному акорді; від умов

«підстроювання» звуків один до одного шляхом зміни звучання джерела звука або від можливості визначити звуковисотність словами «вище-нижче». Специфічні умови експерименту створюються під час визначення гостроти слуху шляхом використання голосового апарату досліджуваного. Тут погіршеність, викликана не досить чіткою реалізацією голосовими зв'язками слухових уявлень, що виникає в свідомості, може бути значною.

Неабияке значення для визначення гостроти слухання має тривалість звуків у часі. Надто швидке чергування звуків, як і дуже повільне, може спричинити неточність у визначенні порога їхніх змін. Все це дозволяє говорити про те, що різні методи дослідження гостроти слуху дають різні наслідки. В цьому - одна із причин великого розходження в позначенні порога слухової чутливості вуха людини різними дослідниками.

Не можна не враховувати того, що визначення гостроти слуха в умовах експерименту суттєво відрізняється від слухового сприйняття звуковисотностей під час відтворення музики. Будь-яке музичне виконання неможливе без цілого комплексу відчуттів, що складається із відчуттів звуковисотностей, їх тембрального забарвлення, динаміки, емоційного наповнення та фразування, яке більшою або меншою точністю передає музичну думку. В сприйнятті синтетичного мистецтва до цього переліку подразників додаються інші - слово, сценічна дія, рух, колір.

Складне слухове сприйняття звуковисотностей в процесі слухання музичного виконання аж ніяк не рівнозначне найтоншому апаратурному експерименту, створює враження «примирення» з «фальшивою» музикою, що неминуче тією або іншою мірою виникає у випадку поєднання вільної транспозиційності із фіксованим рівномірно-темперованим

строєм. В цьому, мабуть, і полягає відповідь на питання про те, чому рівномірно-темперований стрій є поки що прийнятною формою інтонаційної організації музичного виконавства.

Необхідно звернути увагу ще на одну особливість музичного слуху, яка яскраво виявляється саме в процесі слухання музичного виконання. Справа в тому, що слух музикантів-професіоналів має вузьку спеціалізацію. Піаніст з прекрасним слухом чує у виконанні скрипаля зовсім не ті інтонаційні відтінки, які може розрізнати в скрипковій грі його колега-скрипаль. Слух композитора вловлює у виконанні музики передусім архітектоніку побудови та тембральність. За наявності чудового слухового апарату він може інколи ніяк не реагувати на очевидні інтонаційні огріхи у відтворенні звуків на струнних, дерев'яних, мідних інструментах. Вузька професійна вибірковість під час слухового сприймання музичного звучання характерна для представників усіх виконавських спеціальностей - струнників, духовиків, піаністів, вокалістів та ін..

Працюючи над покращенням інтонації в художньому плані, можна вдосконалити цілісне художнє виконання, без спеціальної уваги до будь-якої із сторін гри окремо. Інтонаційна чистота є метою та передумовою значних досягнень в струнно-смічковому виконавстві.

Навчальне видання

**РОЗВИТОК ІНТОНУВАННЯ НА
СТРУННО-СМИЧКОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ**

Методичні матеріали до курсу
«СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ» (струнно-смичкові)
для здобувачів спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
ОП «Оркестрові струнні інструменти»

Укладач:

Романенко Сергій Юрійович, старший викладач

Комп'ютерний набір С. Романенко

Друкується в авторській редакції

План 2023

Підписано до друку _____ 2023 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф
Ум. друк. арк. ____ Тираж 100. Зам № ____

ХДАК, 61057, Харків -57, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК